

Rixer Ádám¹

A jogtudós esete a világgal

Bevezetés

A jogtudós hosszú évszázadokon keresztül mindig olyasvalaki, aki számára elsősorban a vallás teszi lehetővé az eligazodást a világ dolgaiban, s aki számára a jog csupán az isteni törvény konkretizálása, aktualizálása. Legyen katolikus, protestáns vagy zsidó vallású az illető, az őt körülvevő világ ekkor többnyelvűsége és instabilitása ellenére is zárt, hierarchikus hely, ahol a jogban három-négy generáció alatt sem igen történnek lényeges változások, s ahol a társadalmi helyzet és az életkor minden más szempontnál lényegesebb. A jogtudós leginkább gyakorló szakember, aki a jog alakítójaként (annak alkotójaként vagy értelmezőjeként) közvetlenül, „élesben” okítja az újabb jogász generációkat, akik maguk is jelen vannak a jogéletben írnokként vagy más hasonló – egyszerre aktív és egyszerre megfigyelői – státuszban.

Aztán – egy nagy ugrással az időben – a jogtudós már nem Istenre figyel, hanem a pozitív jog érvényességének igazolási problémáját áthelyezi a nem teremtet világ történetiségének dimenziójába.² Az 1945 utáni Magyarországon hamar „értelmiségivé” válik – gúzsba kötve táncoló, politikának kiszolgáltatott szellemi szakmunkássá. Valakivé, aki még ebben a helyzetében is veszélyes a hatalomra, mert csökevényesen megőrzött teleologikus többletfunkciói révén, bizonyos értékek, fogalmak és beszédmódok megőrzőjeként akarva-akaratlanul a régít képviseli és élteti. Jegyezzük meg, hogy a szocializmus a hazai felsőoktatásban és tudományban nem ér véget 1989-ben: struktúrái, finanszírozási alaplogikái a 2010-es évekig nagy változatlanyságot mutatnak. Hankiss Elemér még a *Diagnózisok* első kötetében szól a polgári értékek Kádár-rendszerbeli mélyszerkezeti kontinuitásáról, de – továbbbővítve gondolatát – a szocializmusbeli értékek tételes jogon túli mélyszerkezeti kontinuitása ugyanilyen létező valóság a hazai jogtudományban és jogi felsőoktatásban is.

¹ Tanszékvezető egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Közigazgatási Jogi Tanszék. Kapcsolat: rixer.adam@kre.hu.

² Cs. Kiss Lajos: Bevezetés. In Cs. Kiss Lajos – Karácsony András (szerk.): *A társadalom és a jog auto-poietikus felépítettsége. Válogatás a jogi konstruktivizmus irodalmából*. Budapest, ELTE ÁJK, 1994. 8.

Az elmúlt években egy újabb jelentős változás is lezajlott, zajlik a szemünk előtt: egy olyan változás, amely a jog művelőit, októit és befogadóit is érdemben érinti. A tudós egyre inkább tudásmenedzserré válik: feladata már nem csupán a tudás felhalmozása és évszázadok alatt rögzült hagyományos formákban történő átadása, hanem egészen új felületeken, új oktatásmódszertannal kell – piacivá váló körülmények között – elérnie és meggyőznie a tudáspiaci szereplőket, akik lehetnek hallgatók vagy tudóstársak, esetleg reménybeli szponzorok is. Az új típusú tudásmenedzsment új ideálokat hoz magával: a hatékonyság, a racionalitás régi-új hívószavait emeli piadesztálra. A számok bűvölete lesz úrrá a tudományon és a jogtudóson is: élete értékét a publikációkban és azokra kapott hivatkozásokban kezdi mérni, elhítelve önmagával és környezetével, hogy az egyetlen hétvége alatt elkészülő szakdolgozatok világában az ugyanekkor összeálló szaktanulmányok minden eredetiséget és önállóságot nélkülöző kommentárjai is elfogadhatóak tudományos eredményként.

A jogtudós jövője

Érdemes feltennünk magunknak azt a kérdést, hogy mi várható ezután? Milyen alapvető, lényeges fejlemények alakítják a közeli jövőben a tudósi önképet vagy éppenséggel a jogtudósokkal szembeni társadalmi elvárásokat?

A kérdés megválaszolásához egy kicsit lépünk visszább: létezett, létezik egy téves alapállás, amely a jogászképzés megújításával összefüggő felvetéseket és javaslatokat alapvetően a „gyakorlat vagy elmélet” kérdéskörre kívánja redukálni. A szakirodalom áttanulmányozása alapján az a kép rajzolódhat ki előttünk, hogy a legtöbb kortárs szerzőnél a jogi oktatás reformjának döntő – sőt, olykor kizárólagos – eleme a gyakorlatorientált képzés meghonosítására tett javaslat.³ Ezen látásmódot meghaladva azonban érdemes kimondanunk, hogy a jogászképzésnek van egy harmadik, a másik kettővel összevetve is hangsúlyos eleme, aspektusa; ez pedig az erkölcsi, morális, még pontosabban: etikai vonatkozás, amely a legelhanyagoltabb, illetve kifejezetten jelentős károkat elszenvedett területe volt az egész jogi felsőoktatásnak az elmúlt 75 évben. Werbőczy István *Tripartitum*-ában a következőket olvassuk az Előbeszéd 5. Címének 1. és 2. §-ában: „Az igazság, jog és jogtudomány pedig különbözik egymástól. [...] Mert az igazság erény, tudniillik erkölcsi. A jog ez erénynek végrehajtója. A jogtudomány ennek a jognak tudása. [...] Továbbá, az igazság az erények közt a legfőbb jó, a jog közép-

³ Fekete Balázs: Practice elements in the Hungarian legal education system. *Acta Juridica Hungarica*, 51. (2010), 1. 67–78; Jakab András: A magyar jogi oktatás megújításához szükséges lépések. Reformjavaslat összehasonlító áttekintésre alapozva. *Magyar Jog*, 35. (2010), 4. 204–223.

rendű, a jogtudomány a legkisebb.”⁴ Ez a különbségtétel a mai jogászképzésben mintha a talpáról éppen a fejére állíttatott volna: a jogtudományi (szűken véve dogmatikai) ismeretek primátusa mellett a politika és a szerény kvalitású jogalkotás által relativizált értékű tételes jog kerül a „második” helyre, míg az „igazság” kérdése még a kérdésfeltevések közül is száműzetetett.⁵

Bármily avítottan hangzik is, a tudós (akit itt azonosítunk az oktatóval és a kutatóval is, a két minőséget személyében egybekapcsolva) rendelkezzen egy nagyfokú erkölcsi integritással, amelynek szükségképpen része az is, hogy oktatási, kutatási, közéleti, szakmai közéleti és magánéleti tevékenysége nagymértékben mások szükségleteinek ellentételezés nélküli kielégítésére, az esetetek gyámolítására, a következő – graduális és doktori – generációk útjának körültekintő egyengetésére és a kollégák szakmai előrehaladásának önzetlen támogatására (!) irányul, nem pedig elsődlegesen saját szakmai és anyagi előrejutásának munkálására... A tudós (oktató-kutató) elsősorban szolgál, s csak ennek révén jut elismeréshez: nem önmagát ajánlja, hanem szakmai munkásságának nyilvánvaló tényei predesztinálják – jobb esetben – az előrelépésre. A szolgálat mozzanata a tudóssal szemben támasztott követelmények között általánosságban is elhalványult – ezt a körülményt a különféle „paraméterezések” (lásd például az MTA doktora cím elnyerésére benyújtott pályázatok habitusvizsgálatánál alkalmazott numerikus tudományterületi mutatók úgynevezett lineáris paramétereit) nem, vagy csupán igen korlátozottan képesek „lekövetni” vagy visszaadni.

Az első – jövőre irányuló – feltételezésünk tehát az, hogy a jogtudósi mivolt morális aspektusa is jobban előtérbe kerül majd, bármit is jelentsen ez pontosan.

A második, a jövőbeni jogtudósi szerepfelfogásra irányuló feltételezésünk (amely az elsővel kéz a kézben jár) arra a tényre támaszkodik, hogy a jogtudomány legtöbb ága (területe) kiölte magából a filozófiát mint önmaga veszélyes és szükségtelen „segédtudományát”. Egészen a közelmúltig a legtöbb – a társadalomtudományok különböző területeihez kapcsolódó – munka a tárgya szerinti struktúrák, intézmények, módszerek vizsgálatakor – kifejezett említés nélkül is – adottnak vette/veszi a kiszámíthatóság, folyamatos bővülés, növekedés és prosperitás fogalmait, mint a külső környezet meghatározó elemeit. Óvatlanul – az elmúlt 75 év viszonylagos békéjét megdönthetetlen alapként kezelve – feltételeztük ugyanis, hogy a változások legfeljebb konjunkturális ingadozásnak lesznek tekinthetők, egyfajta hullámmozgásnak megfelelően, amely összességében egy jól tervezhető és folyamatosan növekvő átlagot produkál. Nem volt ez másként a jogtudomány legkülönbébb területein sem. A jogok katalógusának

⁴ Werbőczy István: *Tripartitum. A dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve*. Latin-magyar kétnyelvű kiadás. Budapest, Téka, 1990. 54.

⁵ Lásd bővebben Rixer Ádám: Megjegyzések Jakab András jogi oktatásra vonatkozó reformjavaslatához. *Magyar Jog*, 35. (2010), 9. 545–551.

és érvényesítésük eszközrendszerének folyamatos bővülése óvatlanná tette a jogalkotót és a gyakorló jogászt: a béke állandósulásával mintha az igazolási kényszerek eróziója is megindult volna.⁶ A válságok hatására azonban a (jog)tudós is egyre inkább arra kényszerül, hogy a leíró, a működés módját firtató kérdések helyett, mellett a dolgok mögöttes értelmét, a vizsgált jelenségek tágabb értelmezési kereteit is behatóbban kezdje el vizsgálni.⁷ A válságok állandósulásával, az elvi lehetőségek valósággá válásával megelevenednek Carl Schmitt szavai, aki szerint „a kivételben a valódi élet a folytonos ismétlődések során megmerevedett mechanizmus kergét töri át”, és ha „eltelünk az általánosról szóló fecsegéssel”, nem fordítva figyelmet a kivételek tanulmányozására, úgy a „szokásost sem fogjuk érteni”.⁸ A „kivételes”, a „speciális” egyre több területen feszíti szét a jogi dogmatika hagyományos szövetét: az arcfelismerő technológiák, a kontaktkutató applikációk, a drónok és más hasonló eszközök gátak nélküli megjelenése a jogi típusú kérdések mellett morális és a lehető legtágabban értelmezett filozófiai kérdések megfogalmazását és az azokra adott válaszokat is igényli.⁹

A jogtudós feltételezésünk szerint egyre inkább hasonlítani fog a hároméves gyermekhez, amikor ugyanazzal a kitartással, sőt, olykor viszolyogtató állhatatossággal teszi majd fel újra és újra, a korábbiaknál feltétlenül gyakrabban a kérdést: miért?

Harmadszor: ha azt kellene egyetlen mondatban meghatároznunk, hogy mi a fejlett és fejlődő világok mostani jogéletének legfőbb új és közös vonása, legnyilvánvalóbb törekvése, úgy a jó kormányzás követelményeit felhozó általánosabb, illetve az egyes emberi jogokkal kapcsolatos feladatokat említő konkrétabb válaszok mellett bizonyosan előkerülne a digitalizáció aspektusa is.¹⁰ Utóbbival összefüggésben a jogtudósoknak is egyre hangsúlyosabb feladatává válik, hogy kialakítsa saját álláspontját azokról az emberi természetről vallott hagyományos koncepciókat meghaladó poszt-, illetve transzhumanista megközelítésekről, amelyek célja egy olyan folyamatosan fejlődő emberi énkép létrehozása, amely nem csupán tartja a lépést az egyre felgyorsuló technológiai-tudományos fejlődéssel, de kifejezetten abból táplálkozik, s azáltal válik képessé a megújulásra is.¹¹ Olyan kérdések kerülnek a kortárs jogtudomány homlokterébe, mint a technika

⁶ Rixer Ádám: *A magyar jogrendszer jellegzetességei 2010 után*. Budapest, Patrocinium, 2012. 32.

⁷ Lányi András: Az ökológia mint politikai filozófia. *Politikatudományi Szemle*, 21. (2012), 1. 107.

⁸ Carl Schmitt: *Politikai teológia*. Budapest, ELTE ÁJK, 1992. 7.

⁹ Udvary Sándor: A non-humán ágensek (intelligens rendszerek) jogi szabályozása – robotok, dedikált rendszerek (önvezető autók). In Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *A digitalizáció hatása az egyes jogterületeken*. Budapest, KRE ÁJK, 2020. 239–256.

¹⁰ Rixer Ádám: A new direction for public administration: Personalness. *Journal of Humanities and Social Science*, 25. (2020), 5. 37.

¹¹ Robert Pepperell: *The posthuman condition: Consciousness beyond the brain*. Bristol, Intellect Books, 2003. 155–172.

dehumanizációs hatásai és az egyén és a közösség alapjaiban újraértelmezendő viszonya, tekintve, hogy egyes felvetések sokáig áthághatatlanak hitt határokat feszegetnek, rákérdezve például a robotok önálló jogszerűségére is.¹²

A fenti – igencsak elnagyolt – felvetések, azaz a filozófiai, etikai szempontok előtérbe kerülését vizionáló megközelítések – kiegészülve a transzhumanista emberkép meghaladásának igényével – egy elég nyilvánvaló irányba mutatnak: ha helytálló az a spengleri megközelítés, amely a társadalmi átalakulások természetes pályáivét a kultúra és a civilizáció szakaszaira osztja, azt állítva, hogy a kultúra szakaszában a hangsúly – a legtöbb lehetséges vonatkozásban – a vallásra, a művészetre, a filozófiára és részben a tudományra esik, tehát elsősorban a szellemi javakra; a civilizációs szakaszban viszont a technika, a jog, a politika és a gazdaság mechanizmusai kerülnek előtérbe,¹³ úgy a társadalomtudós, s kiváltképp a közeljövő jogtudósa mintha éppen az előbbi, a kultúra fázisát várná, hívna, próbálva annak eljövételét a maga eszközeivel is siettetni. Teszi, teheti ezt egyéni, saját tudományterületéhez igazított forgatókönyveit építve és közvetítve – különösen, amikor a különféle válságok kimozdítják megszokott közegéből, platformjai köréből, szakmai megújulás mellett emberi változásokat is generálva.

Korábban azt állítottuk, hogy a jogtudós személyében egyesíti az oktatót és a kutatót, szerves szimbiozist alkotva. A továbbiakban e két minőség átalakulásának sajátosságait külön-külön is elemezzük.

A jogtudós tanárkénti megújulása

Azt állítjuk, hogy a fentiekben bemutatott három közeljövőbeni, szerepfelfogásbeli változás egy irányba mutat: a növekvő és tudatosan növelt személyesség irányába. Magyary Zoltán szerint a tanár nem az, aki tanít, hanem az, akinek tanítványai vannak. Ezt a kijelentést a 2020-as év Covid-19-koronavírus-járványa által teremtett kontextusok keretében vizsgálva bátran rögzíthetjük, hogy a tanár ma az, aki az emberi és szakmai minták átadására a változott körülmények között – akár azok ellenében – is módot talál, megerősítve a hallgatókkal való kapcsolat személyességét, egyéniesíthettségét, ideális esetben: egyediségét.

A továbbiakban ennek a személyességnek a tartalmát, lehetséges módosításait kívánjuk taglalni, a frissen szerzett tapasztalatok mellett gondolkodásunk tárgyává téve a stabilabb, a tudomány által is alátámasztott igazságokat is.

¹² Lásd például: www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2017-0005+0+DOC+XML+V0//EN.

¹³ Csejtei Dezső: A Nyugat alkonya száz év után: Oswald Spengler azt kívánta ábrázolni, hogy mi jellemző a fausti civilizációs időszakra. *Magyar Idők*, 2018. április 30. 11.

Amint arra az előző fejezetben is kitértünk, elsősorban azért vagyunk oktatóként az Egyetemen, hogy szolgáljuk és támogassuk a hallgatókat. Ennek a szolgálatnak a mibenlétéről mindig jó, hasznos eszmét cserélni, de járvány – és általában bármilyen társadalmi méretű kataklizma – idején különösen felértékelődik minden terv, minden ötlet! Felmérések mutatják, hogy a hallgatók depresszióra való hajlamosítottsága nő, a lemorzsolódás esélye, a tudatmódosító szerek használatának mértéke szintén nő: a diákok bizonytalansága, félelmei kézzelfoghatók. Az óralátogatás szintje sok esetben nem csak a vírus veszélye miatt esik vissza. Ebben a helyzetben érdemes megkérdeznünk magunktól: hogyan tudok, hogyan tudunk segíteni nekik?

Az Európai Unió iskoláiban tanító tanárok csak alapos pszichológiai, szakmódszertani és didaktikai képzés után léphetnek a katedrára. Ez nem mondható el az egyetemi oktatókról: ritka az olyan európai felsőoktatási intézmény, ahol szervezetten történne a tanításhoz szükséges elméleti alapok vagy akár az egyes szaktárgyakra vonatkozó módszertani ismeretek átadása.¹⁴ Ha alázatosak vagyunk, szembenézünk azzal, hogy ezeket a tudásokat, készségeket jelentős részben önképzéssel kell megszerezniük. Ezzel nincs is gond, csak ezt tudnunk kell. Persze láttunk mintákat diákkorunkban a saját professzorainktól; tíz, húsz, harminc év oktatási gyakorlat is van a hátunk mögött, de az online átállás mindenképpen erőteljesen szembesít minket a korlátainkkal is.

Az alábbiakban hét olyan kitörési irányt vetek fel, amely – a (szak)módszertani fejlesztés szükségletétől függetlenül is – érdemi megújulást eredményezhet:

- a) A frusztrált, számonkérő, ideges, valótlanságot állító, felelősséget hárító hallgatók száma jól prognosztizálhatóan megnő a kijárási tilalmakkal és számos más korlátozással terhelt időszakokban – ahogyan a hasonló magatartásra kísértett oktatók száma is. Egyfajta előkérdés, hogy felszámoljuk-e a lelki, érzelmi, időbeli költségét ennek a rendszerszintűként prognosztizálható változásnak? Egy-egy előzetes döntést kell hoznunk külön-külön (egyéni) arról, hogy extra módon figyelmesek és – ahol ez lehetséges – elnézőek leszünk a hallgatókkal és az oktatótársainkkal is, hogy a tiszteletet ott és akkor is megadjuk, ahol és amikor ebben magunknak nincs részünk. Ha ez nem egy előzetes és tudatos döntés, jó eséllyel csak sodródunk majd az eseményekkel.
- b) A második lehetőség a személyes kapcsolódás lehetővé tétele: akár ba) az oktatóval (extra konzultációs alkalmak hirdetésével; szakdolgozatosoknak, évfolyamdolgozatosoknak, OTDK-indulóknak egy közös, a szakmai megjegyzések, tanácsok mellett tudatos bátorítást, buzdítást is nyújtó

¹⁴ Péntek Imre – Hantz Péter: Egy elhanyagolt terület: az európai egyetemi oktatók szakmódszertani felkészítése. *Magyar Tudomány*, 181. (2020), 10. 1378.

alkalom tartásával stb.), akár bb) a másik hallgatóval (csoportos munka erőltetésével, többszereplős, közösen elkészítendő házi feladatok kiadásával). Ez lehet az egyik válasz arra a kérdésre, hogy hogyan erősíthetjük a hallgatói közösségeket, miként leszünk képesek szakmai és emberi min-ták közvetítésére egy „arctalan”, egy minden korábbinál személytelenebb közegben is. Bizony, mindezen – korábban is használt – eszközök felértékelődnek, ha úgy tetszik: átlényegülnek, semleges didaktikai módszerből mentális mankóvá, a közösségépítés embertől emberig hatoló, mentális egészséget fenntartó és helyreállító szerepét előtérbe helyező megoldássá válnak.

- c) Tényként rögzíthetjük, hogy a hallgatók egy jelentős része nehezen képes reflektálni saját gondolkodási folyamataira, komoly metakognitív deficitekkel rendelkezik (és nem csak a felsőfokú szakképzéseken), nem rendelkezik az úgynevezett önirányított tanulás képességével, és megszokott tanulási módszerein akkor sem változtat, ha azok sikertelennek bizonyulnak. A tanulásmódszertani segítség nyújtása a mostani helyzetben nagyon, az átlagosnál is jobban felértékelődik... Itt is a személyesség növelése, egyéni és csoportos konzultációs alkalmak, esetleg egy plusz módszertani alkalom (!) beillesztése jelenthet megoldást – akár a „tananyag” közvetlen formában történő ismertetésének rovására is. Ebben a helyzetben az oktató sajátos – és sokunk számára szokatlan, kényelmetlen – tanácsadói, támogatói szerepbe kerül.
- d) Az új (vagy akár régi) tartalmak (elsajátítandó ismeretek) átadásának új módzatai között a jogtudomány (adott szakjogtudomány) egyes határterületeinek bevonása, az ott kialakított módszerek, megközelítések alkalmazása is kézenfekvő lehet: tudomásul kell vennünk, hogy változik a percepció, a kognitív készségek, az ingerküszöbök stb. jellege, szintje – s ha talán kis mértékben is, de az átadni vágyott tudás célba juttatásához új segédekre lehet szükség: a jog és érzelem irányzat térhódításától a kibontakozó identitástudományon át a jog és szépirodalomig sorra jöttek és jönnek létre az alkalmas diszciplináris eszközök – nekünk csupán meg kell tanulnunk játszani ezeken a hangszereken.¹⁵
- e) A nehéz idők a tanárban felidézik a hegymászó példáját, aki a csúcstámadás előtt távolabb lép a hegytől, s ahelyett, hogy „rávetné” magát a régóta áhított bércre, alaposan szemrevételezi a tágabb környezetet, a természeti, időjárási körülményeket, hogy minél több tény ismeretében hozhasson

¹⁵ A jog- és igazgatástudományok számára jól értelmezhető új határ- és részdiszciplinákra nézve lásd Rixer Ádám: *A magyar közgazgatási jogtudomány értékelésének szempontjai*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 64–75.

döntést a mászás mikéntjéről, helyéről és időzítéséről. Válságos időkben a tanár számára az egyik feladat a tágabb kontextusok érzékeltetése, az egyes jelenségek társadalmi helyiértékének, kialakulásának, lehetséges jövőjének szokásosnál alaposabb bemutatása révén is. Albert Einstein írta egy levelében 1944-ben: „A történeti és filozófiai háttér ismerete biztosítja a függetlenséget generációnk előítéleteitől, melyben a legtöbb tudós szenved. Véleményem szerint ez a függetlenség, amit a filozófiai ismeretek tesznek lehetővé, különbözteti meg a pusztá iparost vagy szakembert az igazság valódi kutatóitól”,¹⁶ és – tehetjük hozzá – a túlélésre „játsszó” diákokat a felismerések és „aha-élmények” által inspirált hallgatótól. Ez a látókörtágítás vészterhes időkben, amikor minden elbizonytalanodik, különösen hasznos és szükséges... A tudományos gondolkodás gyökere egyébként is a problémaalapú kérdésfeltevés, nem pedig a hasznosítási végcél meghatározása (és az ahhoz kapcsolódó technicizált tudásátadás). Most végképp nem korlátozhatjuk magunkat arra, hogy „ez a tananyag, ezt kell megtanulni a december 21-i vizsgára”. Morális kötelességünknek látom, hogy ennél többet nyújtsunk a hallgatóknak. Természetesen nem az olcsó politizálás szükségességéről beszélek, hanem arról a közös meggyőződésünkről, hogy a kritikai gondolkodás képessége válságos időkben különösen felértékelődik: tehát a tágabb kontextusok és problémák középpontba állítása egy jó irány lehet – a c) ponthoz hasonlóan akár a „tananyag” kárára is.

- f) Ez egy depresszióra hajlamosító, befelé fordulást eredményező időszak, és amikor az ember önmagát, a saját nehézségeit, szükségleteit stb. szemléli, jó eséllyel elveszíti a helyes fókuszot, az egészséges nyitottság készségét, képességét is. A kifelé fordulást eredményező közösségi programok szervezése segítség lehet ebben a helyzetben is! Például a vírushelyzetre tekintettel szabadterén (kirándulás szervezése, sportalkalmak szervezése révén, de különösen szegénységítés, ételosztás formájában). Szentségtörő módon: akár egy tanóra helyett is! Ha kiviszem a hallgatókat Újpest-Központhoz szegénységítésre, szendvics- és „jó szó”-osztásra, és ott elmagyarázom azt is, hogy a gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatás stb. gyengeségei, a hatályos jogszabályok hiányosságai hogyan eredményezik (pontosabban: hogyan könnyítik meg) az utcára kerülést: akkor fogom a legtöbbet adni a hallgatóknak. Hálásabbá válnak, emberi és szakmai mintát is kapnak, nem csupán „ismeretet”. Meg a jó érzést, hogy amit csinálnak, annak van értelme. Egy-egy ilyen alkalom alkalmas a részvétel képessége, az altruizmusra késztettség fejlesztésére is. Miközben tagadhatatlan, hogy a jogi

¹⁶ Nyíri Kristóf: Tudomány filozófia nélkül? *Magyar Tudomány*, 181. (2020), 10. 1400.

rendszer legfőbb erejét éppen az adja, hogy a felektől egyenlő távolságban, pártatlanul, az érzéseket, vágyakat kirekesztve képes többé-kevésbé objektív döntéseket elérni, az együttérzés képességének növekedése alkalmassá tesz minket és hallgatóinkat is a párhuzamos valóságok, illetve bármifajta komplexitás észlelésére, egyes, a jogtól távolabb eső univerzumok érzékelésére is.¹⁷ Korunk egyik divatszava az *érzékenyítés*, amelynek a jogi oktatásban játszott szerepét hangsúlyozva Fleck megjegyzi, hogy az érzékenyítés „zavart okozhat, amelyet kezelni kell, tehát pedagógiai érzéket, még inkább pedagógiai kompetenciákat kíván meg az oktatóktól”.¹⁸

- g) A hetedik – s e sorban utolsóként jegyzett – kitörési pont a *jövőre orientáltság, bevonás, távolabbi célok kontúrjainak* felrajzolása mint olyan. (Talán nem) meglepő módon a középtávoli tervek léte sokat jelenthet a hallgatóknak. Perspektívát, álmokat adhatunk nekik, ha például most vonjuk be őket kutatásokba, már most témát adunk nekik a következő OTDK-ra, akkor is, ha csak első- vagy másodévesek. Közzétehetjük egy felhívásban az általunk kínált OTDK-témákat, amelyek kidolgozására jelentkezőket várunk stb. Pályázatokat írhatunk ki (például digitalizáció és vírus témában rajzok, fotók benyújtására a kari lapban történő közzététel céljával), online TDK-kat tarthatunk. S ami mindezeket felülmúlja: szocializációs beszélgetéseket, tréningeket szervezhetünk az erre nyitott hallgatók számára, amelynek keretében egy előre meghatározott időpontban beszélgetünk (!) velük szakmai terveikről, álmaikról, a képességeiknek megfelelő irányokról stb. Egy ilyen egyedi visszajelzés nem csupán életre szóló szakmai útravaló lehet, de az emberi fejlődés szempontjából is meghatározó mozzanat.

A fenti hét pont mellett természetesen további, önálló pont lehetne a digitális platformok, megoldások erősítése is (hogy tudniillik milyen konkrét megoldások segíthetik az egyéni fejlesztés, tehetséggondozás stb. megújítását az online térben), de fontos, hogy azok (is) elsősorban akkor hatékonyak, ha eszköznek látjuk őket, és nem célnak: akkor lesznek igazán hasznosak, ha adni akarunk a hallgatóknak, és nem letudni akarjuk az órákat, nem lerázni az okvetetlenkedők hadát... Talán ez a leggyakrabban emlegetett terület a hazai felsőoktatás válságkommunikációjában: akár az a benyomásunk is támadhat, hogy a válságmenedzsment gyakran ennek emlegetésében és megvalósításában merül ki.

¹⁷ Rixer Ádám: A közigazgatási jogtudomány, mint népszerű tudomány. *Glossa Iuridica*, 7. (2020), 1–2. 385.

¹⁸ Fleck Zoltán: A jogászképzés módszertani dilemmái. *Neveléstudomány*, 6. (2018), 4. 35.

A jogtudós kutatókénti megújulása

A tudományra és az emberi lét valamennyi szegmensére nehezedő nyomás, a kiszámíthatatlanság feszélyező hatása egyszerre hátrány, és ugyanakkor hatalmas lehetőség is. Ahogyan erre dolgozatomban korábban is utaltam, a rendkívüli, a kivételes, az évszázadonként egyszer látható égi jelenségekhez hasonlatos váratlan, egyúttal nagy jelentőségű változások a tudós éltető közegét jelentik: csillapíthatatlan kíváncsisága, kiegészülve rendszerező képességével, folyamatosan szüli a kérdéseket, a válaszokat és a munkahipotézisek végeláthatatlan sorát. Schmitt jól érzékelteti, hogy a nagy átmenetek a jogtudomány számára is megkerülhetetlené teszik a fundamentális kérdések érdemi vitára bocsátását: „Az olyan jogtudomány, amelyik a mindennapi élet és az időszerű üzleti kérdések területén mozog a gyakorlatban, nem érdeklődik különösebben a szuverenitás iránt. Az ilyen jogtudománynak csak az a fontos, ami normális, és minden más pusztán zaklatást jelent a számára. A szélsőséges esetekkel szemben [pedig] megzavarodik” – írja.¹⁹

A társadalomtudományok képviselője sokféleképpen reagálhat a válság-időszakokra. E helyütt csupán néhány lehetőség felvillantására vállalkozunk, amikor azt rögzítjük, hogy:

- a) kialakíthatja, illetve elsajátíthatja saját tudományterületének kríziskommunikációs eszközrendszerét, azaz a terület hagyományos platformjait, az új ismeretek csatornáit kiegészítő vagy felülíró megoldások tárházát;
- b) érzékelve a tudományos közösség tagjainak megnövekedett közösségigényét, felvállalhatja a szűken vett szakmai közösség kapcsolati hálójának erősítését, akár atipikus megoldásokkal is: például a KRE ÁJK-n az „Eszme-csere” programsorozat részeként 2020 őszén az oktatók szépirodalmi élményeiket oszthatták meg egymással, jobban megismerve egymást, a másik érdeklődését, gondolatvilágát, érzelmi beállítottságát is;
- c) saját és környezete kutatásait a prediktív tudomány irányába „tolhatja el”, a jövőkutatás önállósuló feladatát a jövőre vonatkozó prognózisok eddiginél gyakoribb használatával valósítva meg; továbbá
- d) érzékelve a jogtudomány azon feladatát, hogy a gyorsulva változó jog társadalomhoz közvetítését is a korábbinál jobban elő kell segítenie, a tudomány-népszerűsítés új megoldásaival állhat elő.

¹⁹ Schmitt (1992): i. m. 5.

Irodalomjegyzék

- Cs. Kiss Lajos: Bevezetés. In Cs. Kiss Lajos – Karácsony András (szerk.): *A társadalom és a jog autopoeitikus felépítettsége. Válogatás a jogi konstruktivizmus irodalmából*. Budapest, ELTE ÁJK, 1994. 7–9.
- Csejte Dezső: A Nyugat alkonya száz év után: Oswald Spengler azt kívánta ábrázolni, hogy mi jellemző a fausti civilizációs időszakra. *Magyar Idők*, 2018. április 30.
- Fekete Balázs: Practice elements in the Hungarian legal education system. *Acta Juridica Hungarica*, 51. (2010), 1. 67–78. Online: <http://dx.doi.org/10.1556/AJur.51.2010.1.4>
- Fleck Zoltán: A jogászképzés módszertani dilemmái. *Neveléstudomány*, 6. (2018), 4. 30–38. Online: <https://doi.org/10.21549/NTNY.24.2018.4.3>
- Jakab András: A magyar jogi oktatás megújításához szükséges lépések. Reformjavaslat összehasonlító áttekintésre alapozva. *Magyar Jog*, 35. (2010), 4. 204–223.
- Lányi András: Az ökológia mint politikai filozófia. *Politikatudományi Szemle*, 21. (2012), 1. 105–130. Online: www.poltudszemle.hu/szamok/2012_1szam/lanyi.pdf
- Nyíri Kristóf: Tudomány filozófia nélkül? *Magyar Tudomány*, 181. (2020), 10. 1400–1403. Online: <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.10.10>
- Péntek Imre – Hantz Péter: Egy elhanyagolt terület: az európai egyetemi oktatók szakmódszertani felkészítése. *Magyar Tudomány*, 181. (2020), 10. 1378–1399. Online: <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.10.9>
- Pepperell, Robert: *The posthuman condition: Consciousness beyond the brain*. Bristol, Intellect Books, 2003.
- Rixer Ádám: A közigazgatási jogtudomány, mint népszerű tudomány. *Glossa Iuridica*, 7. (2020), 1–2. 379–402.
- Rixer Ádám: *A magyar jogrendszer jellegzetességei 2010 után*. Budapest, Patrocinium, 2012.
- Rixer Ádám: *A magyar közigazgatási jogtudomány értékelésének szempontjai*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020.
- Rixer, Ádám: A new direction for public administration: Personalness. *Journal of Humanities and Social Science*, 25. (2020), 5. 37–49. Online: <https://doi.org/10.9790/0837-2505063749>
- Rixer Ádám: Megjegyzések Jakab András jogi oktatásra vonatkozó reformjavaslatához. *Magyar Jog*, 35. (2010), 9. 545–551.
- Schmitt, Carl: *Politikai teológia*. Budapest, ELTE ÁJK, 1992.
- Udvary Sándor: A non-humán ágensek (intelligens rendszerek) jogi szabályozása – robotok, dedikált rendszerek (önvezető autók). In Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *A digitalizáció hatása az egyes jogterületeken*. Budapest, KRE ÁJK, 2020. 239–256.
- Werbőczy István: *Tripartitum. A dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve*. Latin–magyar kétnyelvű kiadás. Budapest, Téka, 1990.